

COOPERATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN WITH INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE FIELD OF HUMAN RIGHTS

Sotvoldiev Akbarjon Tokhirjon ugli ¹

¹ Master of Tashkent State Law University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.4742221>

ARTICLE INFO

Received: 20th April 2021

Accepted: 25th April 2021

Online: 30th April 2021

KEY WORDS

Human rights, international documents, United Nations, treaty committees, international universal organization, regional organizations, international cooperation, political and legal rating, indices, strategy.

ABSTRACT

This article analyzes the cooperation of the Republic of Uzbekistan in the framework of international human rights organizations, the universal mechanism for the protection of human rights and international cooperation of the Republic of Uzbekistan in the framework of regional human rights organizations and makes recommendations for their development.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ СОҲАСИДА ХАЛҚАРО ТАШКИЛОТЛАР БИЛАН ҲАМКОРЛИГИ

Сотволдиев Акбаржон Тохиржон ўғли ¹

¹ Тошкент давлат юридик университети магистранти

MAQOLA TARIXI

Qabul qilindi: 20-aprel 2021

Ma'qullandi: 25-aprel 2021

Chop etildi: 30-aprel 2021

KALIT SO'ZLAR

Инсон ҳуқуқлари, халқаро ҳужжатлар, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, шартномавий қўмиталар, халқаро универсал ташкилот, минтақавий ташкилотлар, халқаро ҳамкорлик, сиёсий-ҳуқуқий рейтинг, индекслар, стратегия.

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро универсал ташкилотлар доирасидаги ҳамкорлиги, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг универсал механизми ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Инсон ҳуқуқлари бўйича минтақавий ташкилотлар доирасидаги халқаро ҳамкорлиги таҳлил этилиб уларни ривожлантириши бўйича тавсиялар берилди.

Сўнги йилларда инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг қонунчилик ва ташкилий-ҳуқуқий базасини мустаҳкамлаш, инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро стандартларни миллий қонунчиликка имплементация қилиш ва халқаро мажбуриятларни бажариш, шунингдек, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масалалари юзасидан халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни фаоллаштиришга доир тизимли ишлар олиб борилмоқда.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси инсон ҳуқуқлари бўйича 80 дан ортиқ халқаро ҳужжатларга, жумладан Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг (кейинги ўринларда — БМТ) 6 та асосий шартнома ва 4 та факултатив протокоliga қўшилган бўлиб, уларнинг амалга оширилиши юзасидан БМТнинг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаши ва шартномавий қўмиталарига мунтазам равишда миллий маърузаларни тақдим этиб келмоқда.[1]

Шу билан бирга, инсон ҳуқуқлари соҳасида узоқ муддатли стратегиянинг қабул қилиниши ушбу соҳада давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишига, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларига ҳурмат муносабати шаклланишига, мамлакатнинг халқаро майдондаги обрўси янада мустаҳкамланишига, шу жумладан Ўзбекистон Республикасининг иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий рейтинг ҳамда индекслардаги мавқеи яхшиланишига хизмат қилади.

Халқаро универсал ташкилот сифатида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти (БМТ) доирасида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг универсал халқаро механизм мавжуд бўлиб, у кўп

тармоқланган тузилмадан иборат. БМТнинг асосий органлари ҳам, ёрдамчи органлари ҳам у ёки бу даражада инсон ҳуқуқларини ҳимоя этишга тааллуқли масалалар билан шуғулланадилар.

БМТ Бош Ассамблеяси инсон ҳуқуқлари соҳасида резолюциялар қабул қилиш орқали аъзо-давлатлар эътиборини инсон ҳуқуқлари борасидаги муаммоларга қаратади ва бу борада ҳамкорлик қилишга даъват этади.

Бош Ассамблеянинг асосий вазибаларидан бири инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ирки, жинси, тили ва динини ажратмаган ҳолда амалга оширишга кўмаклашиш мақсадида инсон ҳуқуқлари масалаларини ўрганиш ва тадқиқ этиш ишларини уюштириш ҳамда тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича институционал тизимида инсон ҳуқуқлари бўйича конвенциявий (шартномавий) органлар инсон ҳуқуқлари бўйича алоҳида шартномалар асосида тузилган ва муайян шартнома қоидаларини, унга аъзо бўлган давлатлар томонидан қандай бажариб борилаётганлигини назорат қилиб боради. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси қуйидаги қўмиталар билан ўз мажбуриятларини бажариши юзасидан ҳамкорлик олиб боради:

- Инсон ҳуқуқлари бўйича қўмита – “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт”[2] бўйича тавсиялар – “Қўмита озодликдан маҳрум қилинган шахсларга, шу қаторда сиёсий айблов билан ҳибсга олинган шахсларга нисбатан жазони ижро этиш муасасаи раҳбарлари ва ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари томонидан қийноққа солиниши ва шафқатсиз муносабатда

бўлиш, шу жумладан жинсий зўравонлик тўғрисидаги доимий хабарларидан хавотирда. Шунингдек, ушбу қонунбузарликлар тўғрисида хабар берганларга қарши репрессиялар ҳақидаги хабарлар ташвишга солмоқда. Бундан ташқари, ушбу ҳолатларда Жиноят кодексининг 235-моддаси бўйича тергов, прокуратура ва суд ҳукмлари сонининг камлиги билан намоён бўладиган жазосизликнинг юқори даражаси ва жиноятчиларга нисбатан тез-тез бериладиган енгилроқ жазолар ҳақида ташвишланмоқда. Омбудсманнинг озодликдан маҳрум қилинган шахсларнинг шикоятларини қабул қилиш ваколатлари кенгайтирилганлигини таъкидлаб, Қўмита бундай шикоятлар ҳар доим ҳам билдириш мумкин эмаслиги ва уни амалга ошириш хавфсиз эмаслиги сабабли келиб тушганлиги ҳақидаги шикоятлардан келиб чиқади ва келиб тушган шикоятлар ўз вақтида ва холис текширилмайди. Шунингдек, ёлғон гувоҳлик бериш ва сохта денонсация қилиш учун жазо қўлланилиши қийноқлар ва бошқа шафқатсиз муомалалар тўғрисидаги хабарларни сусайтириши хавотирга солмоқда (2, 7 ва 14-моддалар) – деб кўрсатилган ташкилот сайтида;[3]

• Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича қўмита – “Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пакт”[4] бўйича тавсиялар – “Қўмита Ўзбекистон Республикасини (кейинг ўринларда - иштирокчи давлатни) хавфсиз сув таъминоти ва санитария ҳолатини яхшилаш учун кўпроқ маблағ сарфлашга, хусусан қишлоқ жойларига ва сувни, тупроқни ва ҳавони ифлосланишдан ҳимоя қилишга қаратилган тезкор чораларни кўришга ундайди. У иштирокчи давлатни сув ва ҳаводан юқадиган касалликларнинг олдини олиш ва даволаш учун зарур чораларни

кўришга, шу жумладан сиёсат ва хабардорликни ошириш чораларини кўришга чақиради. Бу иштирокчи давлатни Орол денгизи фалокатига қарши самарали ечимларни топиш мақсадида қўшни мамлакатлар билан сув ресурсларини бошқариш бўйича ҳамкорликни давом эттиришга ундайди. У иштирок этувчи давлатга сувга бўлган ҳуқуқ ҳақидаги 15-сонли (2002 й.) Умумий шарҳига ва санитария ҳуқуқи тўғрисидаги баёнотига ишора қилади”;[5]

• Ирқий камситишларни тугатиш бўйича қўмита - Ирқий камситишнинг барча шакллариغا барҳам бериш тўғрисидаги халқаро конвенция[6] бўйича тавсиялар – “Жиноий адлия тизимини бошқариш ва амалга ошираётган фаолиятида ирқий камситишларнинг олдини олиш тўғрисидаги 31-сонли (2005) умумий тавсиясига ишора қилиб, Қўмита иштирокчи давлатга ирқий камситишлар тўғрисида шикоятларнинг йўқлиги ва қонуний чоралар кўрилиши мумкинлигини эслатади. тегишли қонунчиликнинг этишмаслиги, мавжуд ҳуқуқий воситаларнинг ёмон хабардорлиги, ҳокимият томонидан бундай хатти-ҳаракатларни содир этганларни жавобгарликка тортиш учун ироданинг этишмаслиги, жиноий адлия тизимига ишонмаслик ёки жабрланганларга қарши жазолардан кўрқиш. Қўмита иштирокчи давлатга жамоатчиликни, хусусан, этник гуруҳларни, бошпана изловчиларни ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни ўз ҳуқуқларини, шу жумладан, ирқий камситиш соҳасидаги барча қонуний воситаларни билишини таъминлаш учун қонунчилик ва маъмурий чоралар кўришни тавсия қилади”;[7]

• Қийноқларга қарши қўмита - Қийноқ ҳамда муомала ва жазолашнинг

каттик, шафқатсиз, инсонийликка зид ёки кадр-қимматни камситувчи турларига қарши конвенция[8] бўйича тавсиялар – “Қўмита вояга етмаганлар учун адлия тизимини ислоҳ қилиш ва миллий қонунчиликка киритилган ўзгартиришларни эътиборга олади; Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Болалар жамғармаси ва Бош прокуратуранинг вояга етмаган жиноятчилар учун қамоқхонага ва тўртта ахлоқ тузатиш муассасаларига қўшма ташрифлари; ва болалар учун қулай бўлган 32 та сўроқ хонасининг очилиши шу билан бирга, Қўмита ҳибсда сақланаётган болалар, шу жумладан, дастлабки тергов ҳибшонасида сақланаётганлар ва интизомий жазо сифатида яқка тартибдаги камералар қўлланилиши билан боғлиқ ҳамда уларнинг оилаларга мунтазам равишда ташриф буюриш имкониятлари ва иккита ёпик, ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасаларида жойлашган 167 та киз билан боғлиқ вазият бўйича(2, 11 ва 16-модда) хавотирда”.[9]

• Хотин-қизларни камситишларга барҳам бериш бўйича қўмита - Хотин-қизларни камситишнинг барча шаклларида барҳам бериш тўғрисидаги конвенсия[10] бўйича тавсиялар – “Қўмита иштирокчи давлатни хотинлар ва эркаклар учун энг кам никоҳ ёшини 18 га кўтаришга ва унинг бутун мамлакат бўйлаб, шу жумладан қишлоқ жойларида бажарилишини таъминлашга чақиради. Бола ва мажбурий никоҳ, келин ўғирлаш каби ҳолатларга қарши курашиш учун барча чораларни кўришни тавсия қилади”.[11]

• Бола ҳуқуқлари бўйича қўмита - Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция[12] бўйича тавсиялар – “2012 йилда ОИВ / ОИТСга қарши миллий дастур қабул қилинганлигини ва шу билан боғлиқ барча

саъй-ҳаракатларни, хусусан, ўспиринларни ўқитиш ва шифокорларни ўқитишни кутиб олаётганда, Қўмита расмий статистик маълумотларга кўра ОИВ / ОИТС билан касалланганлик ҳолатлари мавжуд эмаслигини таъкидлайди. Қўмита шифокорлар касаллиқни аниқлашни истамаслиги мумкинлиги ҳақидаги хабарлардан хавотирда. Қўмита, шунингдек, қўллаб-қувватлаш гуруҳлари ёки жамоатчиликка асосланган реабилитация дастурларининг этишмаслиги, хусусан Афғонистон ва Ўзбекистон билан чегарадош қишлоқ жойларда ОИТСнинг гиёҳвандликка учраган ота-онадан ўз фарзандларига юқиш даражаси юқори эканлиги ҳақида ташвишланмоқда”.[13]

Қўмиталарнинг асосий вазифаси пакт ва конвенциялар бажарилиши юзасидан аъзо-давлатларнинг қонунчилик, суд, маъмурий ёки бошқа чоралар тўғрисидаги маърузаларини кўриб чиқишдир. Барча аъзо давлатлар қўмиталарга ҳуқуқлар қай даражада таъминланаётгани тўғрисида миллий маърузаларни тақдим этиши шарт.

Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЙХХТ) хавфсизликни таъминлаш масалалари билан бир қаторда, инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида ҳам муҳим ишларни амалга оширмоқда. У БМТ томонидан инсон ҳуқуқлари ва уларни ҳимоя қилишга доир барча ҳужжатларни эътироф этиш ҳамда уларда белгиланган тамойилларни амалга оширишга интиломоқда. Унинг БМТ билан бу борадаги ҳамкорлиги инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасида амалга оширилаётган ишлар кўламининг ошиб боришига ёрдам бермоқда.

ЙХХТнинг Демократик институтлар ва инсон ҳуқуқлари бўйича бюроси сайловларда кузатувчилик вазифасини

бажаради ва миллий сайлов органларининг вужудга келишида кўмаклашади, инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтларнинг ривожланишига кўмаклашади ва техникавий ёрдам беради, турли мамлакатларда нодавлат ташкилотларининг ташкил этилиши ва фуқаролик жамиятининг шаклланишига ёрдам беради.

Низоларнинг олдини олиш ва тугатилишида ЙХХТнинг кам сонли миллатлар бўйича Олий Комиссари институтининг ҳам роли катта. Олий комиссар низоларнинг иложи борича барвақт таҳлил қилиниши ва бартараф этилиши чораларини кўради. Консультациялар ўтказиш ва тавсиялар бериш йўли билан низодаги томонларни тўқнашувларга бормасликка чақиради.

ЙХХТ Парламент Ассамблеясининг ҳар йили ўтказиладиган сессияларида ташкилот фаолиятига тегишли масалалар муҳокама этилади, минтақада хавфсизлик ва ҳамкорликни кучайтириш борасида декларация, тавсия ва таклифлар тайёрланади.[14]

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, ЙХХТ томонидан Ўзбекистон Республикасида бир неча лойиҳалар режалаштириб бир неча йиллардан буён амалга оширилиб келинмоқда, хусусан, 2020 йил, 6 октябрда ЙХХТнинг Ўзбекистондаги лойиҳалари координатори (ПУз) пандемия билан боғлиқ ёрдам сифатида Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Вирусология илмий-тадқиқот институтига ултрабинафша (УВ) антибактериал тизим ускуналарини топширди ва юртимиздаги соғлиқни сақлаш тизими ходимлари томонидан пандемияга қарши курашишда фаол фойдаланилиб келинмоқда. Кўчма пуслли ултрабинафша нурли антибактериал тизим ускуналари

шифохоналарда ҳаво ва сиртни дезинфекциялашга ёрдам беради, бу тиббиёт ходимларини ўз вазифалари ва мажбуриятларини бажаришда COVID-19 билан касалланиш ҳолатларини бартараф этишда кенг қўлланиши мумкин. Ускуналар соғлиқни сақлаш тизимида қўлланилади ва мамлакатда COVID-19 тарқалишининг олдини олишга ёрдам беради.

"COVID-19 тарқалишини қисқартириш Ўзбекистонга пандемиянинг салбий иқтисодий оқибатлари ва хавфсизлик таъсирини яхшироқ ҳал қилишга имкон беради", деб тушунтирди ЙХХТнинг Ўзбекистондаги лойиҳалари координатори Жон МакГрегор. "COVID-19 билан боғлиқ пандемия кўп авлодлар учун глобал ва минтақавий хавфсизликка энг жиддий трансмиллий таҳдиддир. ЙХХТнинг кенг қамровли хавфсизлик бўйича топшириғига биноан, ПУз ушбу трансмиллий таҳдидга қарши курашда Ўзбекистонга ёрдам бериш учун мобил пуслли ултрафиолет антибактериал тизимни тақдим этди".[15]

Ислом ҳамкорлик ташкилоти (ИХТ) дунёда мусулмонлар истиқомат қилувчи давлатларнинг энг йирик халқаро ташкилоти ҳисобланади. Ташкилотнинг инсон ҳуқуқларига ихтиссослашган органи сифатида Инсон ҳуқуқлари бўйича мустақил доимий комиссияси 2011 - йил ташкил этилган.

Инсон ҳуқуқлари бўйича мустақил доимий комиссияси ИХТга аъзо давлатларнинг хотин-қизлар, ёшлар ва эҳтиёжманд кишиларнинг ҳуқуқларини мустаҳкамлашга қаратилган қонунчиликни такомиллаштириш йўлидаги саъй-ҳаракатларини қўллаб-қувватлайди. Бу борада иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва маданий-маърифий соҳалардаги ҳуқуқларни таъминлаш, барча шаклдаги

зўравонлик ва камситишларга барҳам бериш масалаларига алоҳида эътибор қаратади.

Ислом ҳамкорлик ташкилоти (ИХТ)нинг бир неча халқаро даражадаги ҳужжатлари мавжуд бўлиб улар бевосита ҳукуматимиз томонидан имзоланиб, ижро этиш бўйича турли чора – тадбирлар ўтказилиб келинмоқда. Шулардан, “Ислом ҳамкорлик ташкилоти Меҳнат маркази тўғрисида”ги низом, “Озиқ-овқат хавфсизлиги бўйича Ислом ташкилоти тўғрисида”ги низом, “Терроризмга қарши кураш бўйича конвенцияси” (1999-1420X) ва бошқалар.

Юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, умумжаҳон ҳуқуқий ҳужжатлар билан бир қаторда кўплаб инсон ҳуқуқлари бўйича минтақавий келишувлар ва конвенциялар мавжуд бўлиб ҳисобланади.

Улардан энг муҳими 1950 - йилги “Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Европа конвенцияси, 1969 йилги “Америка инсон ҳуқуқлари тўғрисида”ги конвенцияси, 1981 йил “Инсон ва халқларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги Африка хартияси” ва бошқалар бўлиб, улар ичидан Европа конвенцияси самарали ҳисобланади. Унинг қоидалари бажарилишини назорат қилиш учун 1998 - йил ноябрь ойида Инсон ҳуқуқлари бўйича Европа суди (Страсбург суди) ташкил этилди.

Страсбург суди 1950 йил 4 ноябрда қабул қилинган “Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги конвенция ва унинг баённомаларини талқин қилиш ва қўллаш билан боғлиқ барча масалаларни ҳал қилишга ваколатли доимий суддир. Ишнинг суд ваколатига оид низо юзага келганда, суд томонидан масала ҳал қилинади. Конвенциянинг ҳар қандай

иштирокчиси бошқа томон томонидан Конвенция қоидалари ва уларга тегишли баённомаларнинг бузилиши тўғрисидаги ҳар қандай саволни Судга юбориши мумкин (Конвенциянинг 33-моддаси). Суд ҳар қандай шахсдан ёки бирон бир шахс гуруҳидан Конвенция ва унинг баённомалари бўйича ҳуқуқларнинг бузилиши қурбониман деб даъво қилиши мумкин.

Конвенциянинг Томонлари ушбу ҳуқуқни самарали амалга оширишга ҳеч қандай тўсқинлик қилмаслик мажбуриятини оладилар (34-модда).

Суд Ижро Кўмитасининг илтимосига биноан Конвенция қоидаларини ва унинг баённомаларини шарҳлашга оид ҳуқуқий масалалар бўйича маслаҳат хулосаларини чиқариши мумкин (47-модда). Судни ташкил қилувчи судьялар сони Конвенцияга аъзо давлатлар сонига тенг (20-модда). Ҳар бир давлатдан судьялар Парламент Ассамблеяси томонидан ушбу давлат томонидан кўрсатилган учта номзод рўйхатидан улар учун берилган кўпчилик овоз билан сайланади (22-модда). Судьялар 6 йил муддатга сайланади ва қайта сайланиши мумкин (23-модда). Суд аъзоларининг ваколат муддати 70 ёшга тўлганида тугайди (23-модда). Судни сақлаш харажатлари Европа Кенгаши томонидан қопланади (50-модда).

МДХ давлатлари 1995 – йил, 26 - майда “Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари тўғрисида”ги конвенцияни имзоладилар ва унинг қоидалари бажарилишини назорат қилиш учун МДХ Инсон ҳуқуқлари бўйича комиссиясини туздилар (низом 24 сентябрда Давлат раҳбарлари кенгаши томонидан тасдиқланди, 1995). МДХ Уставига биноан (33-модда), ушбу Комиссия МДХнинг маслаҳат органи бўлиб, МДХга аъзо

давлатлар томонидан қабул қилинган инсон
ҳуқуқлари бўйича мажбуриятларнинг
бажарилишини назорат қилади.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- [1] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasining milliy strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-6012-son Farmoni;
- [2] International Covenant on Civil and Political Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 23 March 1976, in accordance with Article 49;
- [3] <https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations>;
- [4] International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966 entry into force 3 January 1976, in accordance with article 27;
- [5] <https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations>;
- [6] International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination Adopted and opened for signature and ratification by General Assembly resolution 2106 (XX) of 21 December 1965 entry into force 4 January 1969, in accordance with Article 19;
- [7] <https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations>;
- [8] The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (the "Torture Convention") was adopted by the General Assembly of the United Nations on 10 December 1984 (resolution 39/46). The Convention entered into force on 26 June 1987 after it had been ratified by 20 States;
- [9] <https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations>;
- [10] The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) is an international legal instrument that requires countries to eliminate discrimination against women and girls in all areas and promotes women's and girls' equal rights;
- [11] <https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations>;
- [12] Convention on the Rights of the Child Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49;
- [13] <https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations>;
- [14] <https://www.osce.org/gsearch?qr=%20OSCE%20Project%20Coordinator%20in%20uzbekistan%20>;
- [15] <https://www.osce.org/project-coordinator-in-uzbekistan/465882>;

Интернет манбаалари:

1. <https://www.notinmycountry.org>
2. <http://cfm.pitb.gov.pk/>
3. <https://www.lapor.go.id/>
4. <http://www.ccdi.gov.cn/client/index.html>